

Kultura galegoa

María Pilar García Negro
Begoña Bas*

** Herri baten kulturaren arlo ugariak orrialdeotan bildu ezinik, Galiziaren kultur adierazpiderik esanahitsuenetara mugatu dugu orain eta hemengo azalpen hau. Eta, batasunaren amoretan, artikuluko bakarrean bildu hiru adierazpide oinarrizko: hizkuntza, literatura eta arte plastikoak. M. P. García Negro-k landu ditu hizkuntzari eta literaturari buruzkoak; artearen azalpena, berriz, B. Bas-i zor diogu (Idazk. oharra).*

Hizkuntza galegoa

Euskal irakurleak lerro hauetan hizkuntza galegoari buruz jasoko duen informazio laburra ez dago, inola ere, halako afan aseptiko edo urruntasun batekin idatzirik. Guztiz alderantziz. Egiatzatu beharrekoa zapalkuntza denean eta, halaber, honen efektuan go-gortasuna eta injustizia, nahitako ekuanimitate batean mantendu nahi izateak elementu menperatzailea —kasu honetan, espainola—ukitu gabe mantentzen bakarrik laguntzen du eta, neurri horretan, elementu menperatuaren —galegoaren— gutxiagotasuna ez da

ezabatuko. Beraz, Galizian hizkuntza osoa eta erabat osatua lortzeagatik borrokatzen garenok aldi berean juez eta parte gara, errealtate linguistiko gatazkatsu baten ikertzaile, errealtate horretan ezinbestekoa izanik praktika normalizatzaile baten aldeko jarrerara sendoa hartzea, baldin eta lanerako gai dugun objektu hori desagertzea edo lozorropoko bitizta, bizitzaren karikatura bat, eramaten hasi nahi ez badugu.

Lehen baiztapena, elementala da: hizkuntza galegoa komunikaziorako baliabide bezala existitzen da, herri baten, herri galegoaren, lehen mailako premia sozial bezala. Herri galegoa, berriz, nazio definitu bezala dago historikoki itxuratuta, bere erroak erro-matarren *Gallaecia*-n sustraitzen ditu, eta, kolonizazioak inposatutako latinetik abiatuz, hizkuntza singularra eta penintsulako beste erromantzeetatik ondo bereizitakoa eratu zuen. IX.-X. mendetako protogalego honek gainpasa egin zuen hizkuntza jaioberrien ahozkotatasuna eta hizkuntza idatzi egin zen jadanik XII. mendeko dokumentuetan: erosketa, salmenta, lagapen, testamentuetako dokumentuak... eta, askoz geroago, beren heldutasun eta goimaila estetikoagatik harrigarri gertatuko diren testu literarioak. Erdi Aroko galegoa —zehatzago, galego-portugesa deitu beharko genukeena, Portugal primitiboaren eta, geroago, Penintsulako zirrinda mendebaldetar osoaren hizkuntza komuna izan bait zen— hizkuntza normala izan zen nola horizontalki hala bertikalki; hau da, Galizia *osoan* eta gizarte-maila *guztiek* hitz egiten zuten hizkuntza izan zen. Dena den, Erdi Aroaren bukaeran, sumatzen dira jadanik gainbehera linguistikoaren lehen sintomak; gainbehera politikoaren ondorioz datozenak, eta atzetik gaztelera gure gizartean sartzea ekarriko dutenak, pixkanaka, baina antzemateko moduan. Egin dezagun XIV.-XIX. mendeetako historia galegoaren gertaera gakoen segimendu laburra, argi egingo bait digute ondorengo egoera linguistikoa ulertzeko:

1. XIV. mendean jasan zuen Galiziak garrantzizko lehen kolpea bere hizkuntzan. Gaztelako koroaren oinordekoak, Pedro I.ak (noblezia galegoaren alde zegoen oinordekoak) bere aurkakoaren, Enrike Trastamarakoaren, eskutik jasan zuen derrotaren ondorioz, noblezia kanpotarra sartu bait zen Galizian (bere hizkuntza desberdinarekin, noski).

2. 1431tik aurrera eta XV. mende horretako urte jarraietan, anaien arteko matxinada "irmandiño" deituen eraginez, Galiziako sistema feudala ezabatzeko zorian egon ziren iraultzaren eta bor txaren bidetik; bide horrek, ondorioz, botere burges baten existentzia ahalbidetuko luke, baina, gertatzez, horrelakorik ez zen

inoiz existitzera iritsi klase sozial nazional antolatu bezala. "Irmandiño"en azken derrotari (garaipen batzuren ondoren), Errege Katolikoek politikaren efektu Galiziarentzat kaltegarriak gehitu behar zaizkio, hark herria sozialki lepamoztu egin bait zuen. Ordurarteko elebakartasun galego zahar eta trinkoa zatikatzten hasi zen: klase sozial nagusiak, atzerritarra izanik, gaztelareren lehen gramatikariaren esaera ospetsu hark ("... hizkuntza beti ibili izan da Inperioaren adiskide") adibide ezin hobea aurkitu zuen galegoaren kasuan. "Galiziaren menperaketa eta zikiraketa", ekonomiko eta politikoa bezain linguistikoa izan zen.

3. Austriarren politikak ekinbide horiek jarraitu eta areagotu egin zituen. XVIII. mendean sartuta, borbondarren dinastia tronuratzek politikamodu oraindik zentralistagoa, dirigistagoa eta burokratizatuagoa ekarri zuen Estatu espainolaren aldetik, zeinak, izpiritu ilustratuz jantzita ere, espainolizatu egiten bait zuen nabarmenki; hori bai, oraingoa "progreso"aren eta "harmonia"ren izenean jokatuz.

4. XVIII. mende-bukaeraren eta XIX. mende-hasieraren artean zangalatraba, pentsalari galegoen ahots razionalista eta sentikorra altxatu zen herrialdearen errealtateari erreparatuz eta hura duinduz. Feixó, Cornide, Sarmiento-k gure luraren irudia, hizkuntza barne, aurreritiz garbitu nahi zuen mentalitate berri bat eraikitzeari ekin zioten.

5. Jadanik XIX. ean, maragato eta katalanek kolonizatu egin zuten Galizia, merkataritzaren eta industriaren aldetik. Bestalde, ordea, mende honek gure nortasunaren berreskurapen-prozesuaren hasiera ikusi ahal izan zuen: hizkuntzaren erabilera idatzia berreskuratu zen, testu politikoetan aurrena, garai honetako idazleak animatzen zituen herriaren aldeko izpiritu apologetikoaren eta abertzaletasunaren berotan jaiotako obra literarioetan ondoren. Berreskurapen-mugimendu linguistiko-literario honen originaltasuna, inolako iragan gloriosorekiko loturarik ez izatea izan zen (Kataluniaren edo Okzitaniaren alderantziz), ez bait zegoen halakoren berririk ere, eta, aldiz, idazle hauek sinbolo gorenekotzat azaltzen eta duintzen duten hizkuntza laidoa, proskritu eta menperatu baten jabe ziren klase herritar galegoekin konpromisu nabarmena sinatzea. Ez bait da kasualitatea azpimailako eta zapaldu-takotzat sentitzen den galegoaren erabilera "naturala" gatazkatsu eta problematiko bilakatzea juxtu agresio kapitalistak —eta ezarpen politiko estatalaren baliokideak— nabarmendu eta ondorio dramatikoak sortzen hasi zirenean: emigrazio masiboa, goseteak, nekazaritzaren eta arrantzaren hondamena, miseria...

XIX. mendeko iratzarraldiak behin-betiko garrantzia izan zuen ondorengo historiarentzat, mende horretan, izan ere, ezarri bait ziren gure mendeko hogeigarren eta hogeitamargarren urteetako nazionalismoaren oinarriak, neurri horretan galegoarentzat espainolarenak ziren erabilera eskuditzaile edo nagusiak ere berreskuraturaz. Adierazgarria da, adibidez, erakunde nazionalista modernoaren lehen haziak "Irmandades da Fala" izena izatea: 1916. urtean eratu ziren, eta Castela, Villar Ponte, Risco, Otero Pedraio bezalako gizonen, gero Partido Galeguista-ren sortzaile izango zirenen, lehen harrobi politikoa izan ziren. Galegoa, hala, ekintza publiko, politiko eta kulturaletara heldu zen; aldizkariak sortu ziren; zientzia eta "goimailako kultura" egiten hasi zen galegoz, eta,aldi berean, sorketazko literaturak dezimononiko-izantzaren indarra hartu zuen, prosa konkistatuz jenero guztietan.

Jadanik gurearen aurre-aurreko garaian kokatuz, adeitasunez eta pazientziatz honaino lagundu gaituen irakurleari eskatuko genioke, utz dezala alde batera, hizkuntz gatazka galegoa beste gizarte-mota baterako (adib., katalanerako edo, beste neurri batean, euskaldunera ere) balio dezaketen eskemekin asimilatze ko tentazioa. Izaera linguistikozko gatazka guztiek substratu ekonomiko edo/eta politikoa izaten dutela egia izanik ere, galegoaren kasuan kontutan izan behar da, testuinguru kolonialean txertatzen dela eta bertan hizkuntzaren berreskurapenak zentzu nabarmenki nazionala eta herritarra duela galego-hiztunen osaera sozialaren berarengatik, eta bertan batere tokirik ez dagoela hizkuntzaren nahikeriazko erabilerekin jolas egin nahi duten "diletantismo" entzat; burgesia ez-nazional ahul baten existentziak ere ezartzen dio izaera nabarmenki herritar hori, metropoliko hizkuntzari eta erabilerei dago-kienek artekaria eta mimetikoa bait da hala ere, batez ere burgesia txikian, oinarritzko nortasun-adierazgarri hori banarmenki berreskuratua izanik. Bestalde, normalizazioaren aurrerapenen handitasuna ulertzeko, komeni da jakitea, Francisco Rodríguez irakasle eta soziolinguistak elkarrizketa batean esan zuen bezala, "gure gizartearen gain mendeetan egikaritzen ari den domeinuaren produktua den hizkuntz ezarpen hura apurtzeko kontzientziazio-ahalegin bat egin behar izan zela; argi dagoena, zera da: galegoaren kasua bere drama, trauma eta ahulezia guztiekin eta, era berean, bere, nahi bada, menpekotasun onartutako guztiarekin ere, mendetako zapalkuntza baten, praktikoki XIV. mendetik honako zapalkuntzaren, produktua dela eta hori indartsuki ari dela gure psikologia eta gure jokabide soziala ezaugarritzen; beraz, dinamika guzti hori apurtu ahal izateko, ez-ohizko esfortzua egin behar izan zen, esfortzu izugarria, borrokatu ere barne-barnean sartuta-

ko zapalkuntza baten aurka borrokatu behar bait zen; gure kasuan, beraz, gizarte-klase jakin batzuren mailan eman zen hizkuntzaren atzerapen gogor bat, eta gero klase sozial horietan beretan berreskuratu zen, fenomeno adierazgarri eta bereizgarria izanik hori; era berean, oso inportantea da gure hizkuntzaren normalizazio-prozesua maila sozialean ematen ari dela ikustea eta, beraz, klase langileen eta zerbitzu publikoen mailan, langile-klase horiekin loturik dauden neurrian; beste gizarte batzuetan, berriz, ekimen pribatuek indar handiagoa izaten dute; edonola ere, kontzientzia nazionalik gabe ez da normalizazio linguistikorik izango”.

Pentsa liteke agian, administrazio autonomikoa eta horretatik ateratako lege eta dekretuak ezarri zirenean, gauzak funtsetik aldatu zirela maila legalean, eta gure herrian bertan zentratutako eta zuzenduriko planifikazio linguistikoaren itxura ere eman dezakete. Baina lege estatutario-autonomikoen azterketa zehatz bat egiten duenak egiaztatuko du, 70. urteetako lege frankisten (“Ley General de Educación”, 1970; “Hizkuntza erregional espainolen erabilera” arautzeko dekretua, 1975eko urrikoa) filosofia bera garatzen dutela, hura ukatu gabe; eta haietan, badakigu leundu egiten zela izpiritu asimilazionista, espainolaren benetako ofizialtasun bakarra gorabehera, galegoaren, euskararen eta katalanaren bigarren mailako erabilerei —erabilera erabat kontrolatu eta integratuei— atea irekitzeko. Argi geratzen da, beraz, galegoan eman ziren aurrerapen guztiak ez zirela lege-kontzesio graziosoengatik izan, horiek, gehienez ere, hizkuntza nazionalaren erabilera indibiduala eta fakultatiboa baimentzen bait dute; aurrerapen horiek, aitzitik, praktika normalizatzaile batetik etorriko dira; galegoaren erabilera beharrezko egingo duenetik behemailako funtzio menperatu eta marginal jakin batzuetara mugatzen zuen *arau sozialaren haustura* egikarituko duen praktikatik, kontraesan autonomikoak agerian jartzeko etengabe presionatzen ariuko den eta komunikabideetan, hezkuntzan, publizitatean, etab.etan espainolak dituen gotorleku nagusiak ukitzeke mantentzen jarraituko duen koofizialtasun itxurazko baten kortse estua gaindituko duen praktika normalizatzaile batetik.

Ez bait da kasualitatea legeria autonomikoak —obligazioak eta eskubideak dituen benetako hizkuntza bakar bezala espainola errekonozitzen duen lege konstituzionalaren alaba denak— galegoa erabili “ahal” izateaz, honen erabilera “sustatzeaz” eta “bultzatzeaz” eta eskubideak aitortzeaz hain maiz hitzegitea... Baina, bitartean, “Lei de Normalización Lingüística” (1983ko uztailakoa) ditutak ez du ezartzen *modu preskriptiboan* galegoarentzat gorde-

tako erabilerarik eta ez du inolako pauta galegiztzaile eraginkor eta benetakorik ematen, eta oraindik ere espainolaren zerbitzuan jartzen da, hari onartuz bestela ere botere estatalak arras seguratzten dizkion eta domeinu historikoak ondo finkatzen dizkion eskubideak.

Ondorio moduan:

1. Galegoaren arazoa ez da hizlarien kopurua (estatistika ofizialek berek ematen dute % 80ko hitzun-portzentaia bat; ikasleen % 90ak baino gehiagok badaki galegoz hitz egiten, irakurtzen eta idazten, Hezkuntzako Kontseilaritzak onartzen duenez); baizik eta maila ofizialetan, maila publikoan, espainola dagoela oraindik nagusi, eta horrek alienazio-ondorioak uzten dituela, eta bi hizkuntzei erabilera kualitatiboki desberdina ematen zaiela. Egoera hori *behetiko* bultzada normalizatzzaileak bakarrik jarriko du galegoaren alde, bultzada politikoki nazionalista eta kontzienteki abertzale batek, galegoari naturaltasun-izaera emanez edozein funtziotan, pribatuan nahiz publikoan... Eta hori izango da galdutako homogenotasun linguistikoa berreskuratzeko bide bakarra.

2. Galegoaren normaltasun-ezaren faktore argigarri bezala hain ekarria eta erabilia den "gutxiagotasun-konplexu" hori, baitaratu-tako espainolaren domeinuaren ondorioa besterik ez da, inola ere ez kausa; ondorio hori desagertu egiten da, ekintzaz demostratzen denean, galegoa ez dela gutxiago; hau da, adierazteko edo komunikatzeko edozein premietarako erabiltzen denean.

3. Etokizunerako alternatiba bezala elebitasuna emateak ez du, inola ere, galegoaren bizitzarik segurtatzen, baizik eta hizkuntza menperatzaile izaten jarraituko lukeen espainolerako iraganbide asimilatiboa. "Elkarbizitza baketsu" moduko baten exaltazioa egiteak —esanez, gainera, horrek kultur "aberastasun" estimaezina suposatzen duela— ezkutatu egiten du gizarte bakar batean bi kode izate alferrikakoa dela, hiztuna beti presentzia eta errentagarritasun sozial handiagoa duenaren alde jarriko dela, eta, azken batean, sospetxagarria gertatzen dela elebitasunaren eszelentziak predikatzea, hain zuzen, gizarte linguistikoki ez-normalizatuetan, bitartean elebakartasun soziala denean munduko hainbat eta hainbat herriren egoera normala, aparte utziz horietako biztanleen kultur maila, bestelako hizkuntza baten edo gehiagoren ezagupen lagungarria.

Literatura galegoa

Literatura galegoari buruzko informazioa laburtasunez eman beharrak, kualitatiboki eta kuantitatiboki kultur adierazpen galegorik garrantzitsuenetako baten ekintza nagusi direnak gain-gainetik laburbiltzera behartuko gaitu; hain zuzen, literatura bait da gehien nabarmendu zena rexurdimento-an, hau da, gure nortasun propioaren kontzientzia bere zeinu erakargarrienen bitartez berpizten. Literatura galegoa kontsidera daiteke —gutxienik XIX.eko “iratzarpen”etik 1936rarte— sentimendu abertzalearen berreskurapenaren ideologia nazionalista baten eraketaren simetriko perfektua, gainera —eta hori izango du ezaugarririk azpimarragarrietako bat— gizartearen gainerakoaren kontzientzia nazionalaren aurrerakadaren beraren gainetiko kalitatea eta originalitatea ditue-na (jenialak izanik kasuren batean). Argi dago, literatura galegoa esatean, zera ulertzen dugula: metodologi erizpide zuzen bakar-aren arabera (erabilitako hizkuntza + herriaren *barrutik* egindako konposizioa, psikologikoki eta kulturalki hitz eginez), galegoz idatzitako literatura, dena delarik gaia eta ikuspegia; eta galegoa barregarri erabiltzen duten erabilerak eta, horregatik, galegoaren aurkakoak direnak bakarrik utziz kanpoan, hots: hizkuntzarentzat eta honen literaturarentzat duintasunezko kultur gehikuntzarik inola ere ez dakartenak. Kronologikoki, ondorengo epealdi haue-tan ordenatuko dugu literaturaren eboluzioa:

1. Erdi Aroko literatura galegoaren loraldia XII. mende-bukaera eta XIV.aren erdialdea bitartean gertatu zen, poesiaren benetako ospealdia ezagutuz (ia 200 poeta ezagun, 2.000 baino gehiago konposizio kontserbatu). Horrek bide ematen digu hiru jenero nagusi-tan banatutako ahozko poesia aberatsa izan zelako hipotesia egite-ko: maitasun-kantua, nagusiki maitasun-kanta probentzalen era-ginez osatua, «maitasun gortesau»aren topiko kontsagratu guztiak zituen, nahiz eta, oro har, izaeraz benetakoagoa izan, eta ez inspi-ratzen zeneko hura bezain artifiziosoa eta erretorikoa; lagun-kan-tua —aurreko poesia forma herritar ahozkoen teknika altuarekin berregindako poesia— Erdi Aroko poesi sorkuntza galegorik ori-ginalena da: horretan, emakumearen ahotsak hitz egiten digu, ba-karrik nahiz amarekiko edo konfidente batekiko elkarrizketaren bitartez, lagunaz hitz egiten digu, (horregatik izena) eta honekiko erlazioaz, izadia ere jarriz eginkizun aktiboa jokatzen, eta musika eta dantza oso kontutan dituen konposizioa eginez; azkenik, lai-dozko edo madarikaziozko kantua, gure nazioan hain sustraitua dagoena eta herri-poesiaren elementu satiriko eta umorezko bizie-

nak jasotzen dituen —estilistikoki orraztuz— eta gaur oraindik ere interes historiko eta soziologikorik handiena gordetzen duena, garai bateko instituzioen funtzionamenduaren, ohitura sozialen, gertaera politikoen benetako ispilu bait da. Prosan, testu juridiko, haxiografiko, historiko, didaktiko eta nobela gisakoak ditugu (Bretainia, Frantzia edo Greziako gaiekin).

2. Galiziaren menperatze ekonomiko eta politikotik sortu zen espainieraren ezarpen astitsu eta progresiboarekin, “mende ilunak” deituak etorri ziren, XIX. erarte berrindartuko ez zen galego idatzia eta, beraz, literatura, ia erabat galduz; beraz, jarraipenaren etenaldia gertatu zen Erdi Aroko literaturarekiko eta, bakar-bakarrik, bilantzikoek, Minerva-Festetako poemek eta XVIII. ean autore ilustratuen poesiaren batzuk hautsi zuten etenaldi hori.

3. Gure nortasunaren berreskurapen-prozesua nabarmena da jadanik XIX. mendearen lehen urteetatik eta mende honen bigarren herenean herriaren kezka jasotzen duten eta beren arazoez informatzen gaituzten idazle askoren testigantzak dauzkagu. 1853an Xoán Manuel Pintos-ek *A gaita galega* argitaratu zuen, Berpizkundearen lehen liburua galegoa: galegoaren defentsa sutsumatzen egiten zuen eta herriak jasaten zuen egoera ekonomikoaren (Galizia = “lastozko idia”, “altzairuzko eztenak” txikitua) eta kolonizazio zorrotzaren ondorio sozial eta psikologiko kaltegarrien salaketa argia. Oraingo epe honetan, ezinbestekoa da hiru izen jasotzea, horiek bakarrik nahikoa izango bait lirateke berpizten ari zen literatura hari gorputz emateko. Nagusiki eta batez ere, **Rosalía de Castro** (1837-1885): berak, emakume eta galego izateagatik jasaten zuen marginalitate bikoitzetik abiatuz, jakin izan zuen jeniarki interpretatzen bere herriaren marginalitatea Estatu espainolaren barruan, eta bere poesian adierazi zituen, alde batetik, bere herriki-deen psikologia eta duintasunezko irudia (*Cantares Gallegos*, 1863); bestetik, klase langile galegoari egiten zitzaion etengabeko agresioaren ondorio izugarriak kantatu zituen, “haien penak ni-reak bailira” sentituz eta hala idatziz (*Follas novas*, 1880), eta literatura galego normal baten eraikuntzaren alde borrokatzen ari zelako kontzientzia garbiarekin, gainera, jarrera feminista ausarta erakutsiz bera bizi zen gizarte galego edo espainolaren barnean. Manuel Curros Enríquez (1851-1908), beste lanen artean, *Aires da miña terra*-ren (1880) egilea: ideal demokratiko-errepublikano baten alde jarritako idazlearen kasu singularra da, unibertsalista eta, neurri horretan, aberriaren beraren errebindikazioarekin kontraesanean zegoena; baina, hala ere, ez zituen erabat hil bere herriarekiko sentimendu apologetikoak eta bere produkzioaren bigarren

aldian jarrera antiinperialistak hartu zituen nabarmenki: bertso-egile aparta izanik, bere obra XIX.eko historia galegoaren lakra odoltsueneren lekuko ederra da. Eduardo **Pondal** (1835-1917), gure iragan historikoaren gloria berreskuratzen saiatu zen poeta aberzalea izan zen, arrazaren bardo sentitzen zena, antzinako poeta zaharren oinordeko jatorra, gerlari saiaturen lagunkide eta galegoei beren gogoko geroa zuzentzen utziko zien berreraikuntza nazionalaren predikatzaile nekazina: historia hori, azken finean, liberaziozko etorkizun baten justifikazio eta estimulu da aldi berean, non zeltismoak edo zeltomaniak eginkizun nabarmenki identifikatzaile edo errebindikatzailea jokaten bait du.

4. Hurrengo epealdi nabarmenki mugatua, 1916aren inguruan kokatuko genuke, "Irmandades da Fala" (Hizkuntz Ermandadeak) eratu ziren urtean, horiek izan bait ziren nazionalismo modernoaren motore eta "Xeración Nós" deituaren hazi; hogeitahogei hamargarren urteetan lan politiko-literarioa egin zuten honako dimentsio hauetan: a) jenero literario *guztien* garapena *galegoz*: prosa sorketazkoa, saiakerakoa, teatroa, herri-kultura, kultura zientifikoa, prentsa, atzerritarren itzulpenak galegora; b) literatura galegoa irekitzea Europako edo bestetako korrante berritzaileetara; c) erlazio jarraia kultur mundu portuguesarekin. Epealdi honetan funtsezkoak izan ziren izenok: **Castelao** (1886-1950), maila goreneko pentsalari eta politiko nazionalista, erbestean hila, doktrinaren arloan hainbestetan nazionalismo galegoaren biblia kontsideratzen den *Sempre en Galiza* (1944) lanaren eta fikziozko beste obra jadanik klasikoaren egilea: *Cousas*, *Os dous de sempre*, etab.; **Risco** (1883-1963), pentsaera nazionalistaren teorizatzailea, autore teatrala, etnografoa, *Nós* aldizkariaren zuzendaria; **Otero Pedraio** (1888-1976), obra zabaleko nobelista, geografoa, dramaturgoa eta saiogilea. Poesian, aipatzekoak dira **Manuel Antonio** (1900-1930), poeta galegoen arteko abangoardistena **Amado Carballo**-rekin (1901-1927) batera, hizkera poetiko galegoaren berritzaileak biak, eta baita **Cabanillas** (1876-1959) ere, aurrekoekin erlasionaturiko autorea, literatura galegoaren idazlerik oparoenetakoa, poesia abertzale oso borrokatzailea zuena eta beste jeneroak landu zituen, bere lemaren egia frogatuz: "Hizkuntza dugu geure ezkutu".

5. 36-39ko gerrak eta haren emaitzak berriro errepresioa ekarri zioten galegoari, eta bere literatur adierazpenaren isilerazpena; emigrazioa (nagusiki Argentinakoa) bihurtu zen orduan kultur sorketa galegoaren foko, honako hauen maila eta esfortzuko egileekin: Seoane, Emilio Pita, Lorenzo Varela, Blanco Amor (literatur historia garaikidearen gako bihurtu diren bi nobelaren egilea: A

esmorga eta *Xente ao lonxe*), eta beste asko. Galizian bertan, berreskurapena hogeitamargarren urteen inguruan kokatu behar da, Iglésia Alvaríño (1947, *Cómaros verdes*), Díaz Castro eta poeta-belaunaldi berriarekin: Manuel Maria, gaur egungo poeta galegoen arteko oparoena, hamar hizkuntza baino gehiagotara itzulitako obra duena; Novoneyra, paregabeko indarra duen poesia epiko baten egilea; Nédez Ferrin, originaltasun eta ekimen sortzaile handiko poeta eta narratzailea; Celso Emilio Ferreiro desagertua, *Longa noite de pedra* ezagunaren egilea. Aparteko kasua da, tematiko eta estilistikoki, Alvaro Cunqueiro zenarena: poeta, narradore, dramaturgoa, eta galegoarentzat fantasiako edo fikzio literariozko munduak birsortu zituen; eta berdin Neira Vilas-en kasua, Habanan bizi izan zena, atzerabegirako eta mundu landatarreko tematikaren narratzailea. Gaur egungo antzerki galegoak, banatzeko, editatzeko eta aurkezteko egitura egonkorra ditu; aipagarriak dira "Escola Dramática Galega" eta "Luis Seoane" Antzerki-kooperatiba. Literatura galegoak gaur dituen poeta, nobelista, teatro-autore, saiogileen (batez ere nabarmengarriak ekonomia, historia eta soziolinguistikako arloetakoak) nominak gainezkatu egingo luke aipamen edo hautapenezko edozein saio minimoki ekuanime. Horregatik, dokumentaziorik gabeko baieztapen batekin bukatuko dugu, honaino jarraitu gaituen euskal irakurleri eskatuz, baieztapen hori har dezala benetako eta egiaztagarri bezala, eta ez joranak errealtatearekin nahastetik edo inolako izpiritu "idiliko"-tik sortutakotzat: literatura galegoa, gaur egun, kualitatiboki hitz eginez, produktu osoro heldua da, munduko beste edozein produktu normalen pareko; menperatua, infrabalaratua edo ezkutatua, Galizia orokorki dagoen neurri berean; jenero jakin batzuk, poesia edo saioa, adib., bereziki garatuak dituen eta zain dagoena, behar bezala prestatuak, "garaia noiz etorriko", Pondal-ek, gure himnoaren egileak, kantatu zuen bezala.

Artea

Zail da arteak Galizian izan duen eta duen adierazgarritasuna hitz laburretan ematea. Arlo zabala dugu artearena, erabili beharreko datuak eta kontzeptuak ugariak dituen arloa. Sorburuetatik gaur arteko artearen sintesia egin nahi izatearen arriskua dago, eta etapa, autore eta obren zerrenda hutsean eror daiteke. Saiatuko naiz gaiaren ikuspegi oso orokor bat ematen, hiru bloke handitan

banatuz: arte-historia galegoaren gertakari, mugimendu ed' estilo esanguratsuenak aipatzea; gogoeta bat egitea XX. mendeko adierazpenei buruz; eta, azkenik, herri-artearen gaia ukitzea.

Prehistoriatik gure egunotarainoko ibilbidea —ia telegrafikoa— eginez, azkar ikus dezakegu, badagoela etapa edo estilo-sail bat Galiziako bereizgarriagoztat hartzen dena. Baieztapen hori onar daiteke bere orokorrean, baina gaur egun egiteko dago balioztapen berriak ekarriko dituen berrikuspen bat. Gehiegizko hautapen bat eginez, seinala daitezke ideia horri erantzuten dioten trazu batzuk. Prehistoriatik erromanizazioarte, Megalitismoaren fenomenoa azpimarratzea komeni da, gure lurraldean zehar zabalduko *mama* izeneko (trikuharrien tankerakoen) sailekin; geroago, Kastro zelten Kultura daukagu, funtsezko etapa bezala kontsideratua Galiziako habitataren eta, baita ere, arte galegoaren garapenean: pentsa dezagun, adibidez, jadanik Brontze-Aroan hasita adierazpide nagusienetako bat izan zen urregintzan, denboran zehar gure egunetaraino plasmatuko diren teknika eta motiboak erabiltzen dituenen. Labarretako grabatuak dira bere ugaritasunagatik eta beraietan errepresentaturik dauden marrazki printzipioz enigmatikoengatik gehien erakartzen duteneko beste gai bat; petroglifoek denbora-epe benetan zabala hartzen dute, eta horien datazioa eztabaida-gai da ikertzaileen artean.

Kristautasunaren lehen denborak izan ziren arte galegoaren beste mugarrietako bat; baina ez zuen agerpen askorik utzi. Erromanikoa izan zen gehien garatu zen estiloa, eta, horrela, sortzez atzeritarra zen estilo bat Galizia osoan zehar zabaldu zen, bertako sentikortasunarekin erabat identifikatzen iristeraino. Puntu honetan, Santiago-Bidea funtsezkoa izan zen eta Santiago de Compostela bera ere bai, garai hartako agerpenetan bete-beteko eragina izango zuen kulturazko eta artezko zentru bezala taxutu bait zen. Gotikoari dagokionez, bertako adierazpen bezala kontsideratzen ez den estiloa dela esaten da; baina ezin da ahaztu Eskeko Ordenek zein egiteko garrantzitsua izan zuten erromanikoaren aboluzioan eta estilo berriaren ezarketan mementu hartatik aurrera burgesia berria garatuko zen hirietan.

Zentralismoak bere ereduak ezarri zituen bi mendeen ondoren, arte galegoaren adierazpenik gorenena kontsideratzen dena eman zen: Barrokoa. Mugimendu hau ulertzeko, elizaren eta, geroago, nobleziaren botere handia izan behar da kontutan. Lehenengoak eginak hiri-barruko nahiz landa-munduko obra handiosoak ditugu, eta baita ere monastegiak eta komentuak, katedrale eta landa-elizak, estamentu horren boterearen erakuskari nabarmen-nabar-

mena; nobleziak eta halako burgesia batek jauretxeak eraiki zituen, kokaeraz eta erabileraz eite landatar nabarmenekoak, baina aberats-aberatsak. Santiago de Compostela eta Celanova, Oseira, Sobrado dos Monxes, Monfero, etab. bezalako monastegiak izan ziren zabalkuntz gune; ez, noski, berriak, sortu zirenetik hala izan ziren eta benetan. Mementu honentantxe zabaldu ziren, baita ere, Galiziaren hain bereizgarriak diren monumentu horiek: "cruceiro"ak eta "petos das ánimas" deituak, tradizioz sinestuna zen herri baten adierazpenak eta elizak bere ideologia inposatzeko —ez, noski, zailtasunik gabe— probetxatzen jakin zituenak.

Artearen Historian zeharreko ibilbide azkar honen ondoren, urrats handi bat emango dugu XX. mendeko mugimenduak aztertzeko, beste ikuspegi batetik oraingoan. Denboraldi honetan, hiru periodo bereizten dira, gerra zibilak eta "longa noite de pedra"k mugaturik. Lehenengoan, berpizte indartsua edo, hobe, berrikuntza gertatu zen; bigarreanean, emigrazioaren artea eman zen, eta hirugarrena, gaurko garaiak osatuko luke.

Mendearen hasierako hamarkadetako artea, mugimendu nazionalista bati erantzunez sortu zen eta arras gainditu zituen XIX.a-ren bigarren erdialdiko azalpenak, erromantizismoak eta askotan folklorismoan erortzen zen errerealismoak ezaugarritzen zituztenak. Garai honetan finkatu ziren ondorengo ihardueraren oinarriak, abangoardiako eta kalitatezko arte galego bat bazela erakutsiz. Artista askok Galizian hasi zuen bere obra, baina erbestean jarraitu behar izan zuen geroago; beste batzuk, areago, beren lurretik kanpora lan egin behar izan zuten erabat. Garai hauetakoen artean, Castelaoren irudia diskutiezina da mugimendu honen errepresentatzaile nagusi bezala eta, berebat, ondoren etorri zitzaizkion artisten inspiratzaile bezala; ezin ditugu aipatu gabe utzi beste hauek ere: Carlos Maside, Souto, Colmeiro, Laxeiro, Failde, Eiroa, Luis Seoane, Diaz Pardo —azken hauek kultur zentru nagusi den Sargadelos horren sortzaile eta bultzatzaile— eta beste abar luzea. Ourense-ko nukleoak —Risco-ko "artistiñas"— lehen belaunaldien eta gure egunotan egiten ari den artearen arteko lotura erre-presentatzen du.

70. urteetatik aurrera, artista-talde desberdinak sortu ziren: ainguraturik geratuta zeuden halako egoera batzuren berrikuspentzientzia sortzen saiatzen ziren, eta hamarkadaren bukaera aldean jadanik bigarren mugimendu berritzailea deitzen dena eratu zuten eta, erakuskari bezala, 1980. urtean "Atlántica"ren sorpena eman zuena sortzeko giroa eratu zuten.

Joeren aniztasuna, artista-kopuru altua, diseinua bezalako adierazpide berri desberdinak halakoak izateagatik eta, batez ere, behar adinako perspektibarik ez izateagatik, puntu honetara iristean, benetan zail gertatzen da gaurko egoeraren sintesi bat egitea. Argi dago gaur Galizian gauza berriak egiten direla eta obra baten bidez berritzen ari dela. Agian izango da —horrelakorik existitzen bada— gure nortasun propioa loturek ekartzen dituzten klitxerik gabe berritzeko eta indartzeko denominadore komuna. Arte plastikoetan, Galizia garapen garrantzitsua lortzen ari da, eta ez bakarrik egile berrien bitartez, baita lehenagoko garairen batean bere bideari ekin ziotenen bitartez ere.

Ez genuke bukatu nahi arte tradizionalari, herritarrari, tartetxo bat egin gabe: izan ere, bere ingurunean izugarritzko garrantzia izan zuen eta gaur desagertutako eragiten dion aldaketa-prozesu bat jasaten ari da, hain beharrezkoa duen berrikuntzarik gabe, ez bada salbuespen batzutan. Arte honi ukatu egin zaio tradizionalki arte-kategoria hori; geroago, bigarren mailako arte bezala kontsideratua izan da; eta, hurrena, elementu bereiztaile bat eta gure nortasunaren baieztapena bilatu nahi zuten garaiko artistek inspirazio-iturri eta eredu bezala erabili zuten mementua iritsi zen. Herri-arteak ezaugarritzen du, lerro nagusitan, komunikaziorako adierazpide kolektiboak izateak eta obra erabilgarriak sortzeak. Ezauzarri komunak izaten dituzte herri-artearen azalpen desberdinek, arkitekturak —*cruceiro*-ak, *petos das animas*, garaiak eta etxe eta barrundegietako eraikuntz elementuak—, zeramikak, ehungintzak, urregintzak, pitxi-lanketak, otargintzak, xerragintzak... beren funtzionalitatea, adibidez, baina baita ere zentzu estetikoa, eta beren eboluzio geldoa, forma berrien aurrean. Obra xumeak izaten dira, baliabide handirik gabe egindakoak, eta beren efektu estetikoa baliabide urriak erabiltzetik ateratzen dutenak.

Gaia tratatzerakoan, funtsezkoa iruditzen zaidan kontzeptu-sail bat presente egon da, era inplizitoan, artikulu honen garapenean. Horietako batzu elkarrengandik banaezinak dira; bestetan batzuk besteen ondorio izaten dira eta, inoiz, elkarrekin kontraesanean egoten dira. Kontzeptu horiek erabiltzen dira gaur eta azken garaian aztertzen ari dira, arte galegoaren planteamendu berriak direla eta. Horien artean, hauek azpimarratuko genituzke: krea-zioa - komunikazioa - testuingurua - historia - tradizioa - etenaldia - abangoardia - gizabanakoa - kolektibitatea - erabilera - kontsumoa - gozamena - industria...

Euskaratzailea: Gotzon Nazabal

M.P.G.N. - B.B.

LENGUA, LITERATURA Y ARTE**LANGUE, LITTERATURE ET ART**

Lengua: Partiendo de la afirmación de la realidad de la lengua gallega como vehículo de comunicación de un pueblo perfectamente definido históricamente como nación, el artículo expone la quiebra lingüística que ha sufrido la misma como efecto de una quiebra política previa. Esta se remonta al siglo XIV y a la victoria de Enrique de Trastámara, que provocará la entrada de una nobleza foránea en Galicia imponiendo su lengua. Esta política de imposición lingüística será continuada por los Reyes Católicos y los Austrias, acentuándose con los Borbones. Algunos pensadores racionalistas del XVIII (Feixó, Cornide, Sarmiento), superando los prejuicios, inaugurarán una nueva mentalidad, que dará su fruto en el XIX con el inicio de recuperación de la identidad gallega, movimiento que se caracteriza por su vinculación con las clases populares y sienta las bases del nacionalismo gallego moderno.

El conflicto lingüístico gallego presenta características peculiares y no debe ser asimilado a esquemas que pudieran ser válidos para otros casos. Es cierto que el gallego cuenta con un alto número de parlantes (80% según datos oficiales). Pero si todo conflicto lingüístico tiene un fondo económico y político, en el caso gallego es preciso tener en cuenta el contexto específico colonial de Galicia, la imposición del español a nivel oficial, y el uso cualitativamente diferente de una u otra lengua (marginación del gallego), y el tan cacareado «complejo de inferioridad» gallego, que no es sino efecto —no causa— del dominio histórico español interiorizado.

Vuelto a la actualidad, el artículo analiza en detalle la nueva legislación lingüística y critica severamente la cooficialidad ilusoria, acusando que en el fondo se mantiene la misma filosofía asimilacionista de las leyes franquistas de los años 70, que deja intacta la prepotencia del español y la lengua gallega relegada a funciones inferiores. Rechaza el bilingüismo como alternativa y constata que el empuje normalizador del gallego se está dando gracias, no a favores legales, sino al empuje desde abajo, políticamente nacionalista, socialmente democratizador, conscientemente patriótico.

Literatura: El florecimiento de la literatura gallega medieval se produce entre finales del siglo XII y mediados del XIV: 200 poetas conocidos y más de 2.000 composiciones conservadas dan testimonio de este esplendor. Las cantigas de amor, de amigo y de escarnio representan los tres géneros poéticos máximos, dejando de lado los textos jurídicos, hagiográficos, históricos, didácticos o novelescos en prosa. Con la progresiva imposición del español, derivada del sometimiento económico y político de Galicia, a partir del siglo XIV, decae la literatura gallega, que no se recuperará hasta el siglo XIX.

El desarrollo de la literatura gallega moderna es perfectamente simétrico a la recuperación del sentimiento patriótico y a la formación de una ideología nacionalista, si bien con una calidad y originalidad superiores al avance de la conciencia nacional en el resto de la sociedad. En 1853 Xoán Manuel Pintos publica A gaita

gallega, primer libro gallego del «Rexurdimento», con una fervorosa defensa de la lengua y clara denuncia de la situación económica. Rosalía de Castro, reaccionando desde su doble marginación como mujer y como gallega, Manuel Curros Enríquez, republicano y antiimperialista, y Eduardo Pondal, poeta patriótico que trata de recuperar el pasado histórico y volver a las raíces nacionales, pueden ser considerados como las figuras más destacadas de este período.

Alrededor de 1916, año fundacional de las «Irmandades de Fala», se da un vasto movimiento literario que en los años subsiguientes, hasta la guerra, se esforzará en extender la literatura a todos los géneros y campos, asimilando las corrientes más renovadoras y de vanguardia, traduciendo al gallego importantes obras de literatura extranjera y estrechando también los lazos con la cultura portuguesa. Abundan los nombres ilustres de este período (Castelao, Risco, Otero, Pedraio, Manuel Antonio, Amado Carballo, Cabanillas), así como luego, en el período que sigue a la guerra y a la renovada represión del gallego, tanto en el exilio como en el interior, mereciendo ser destacado el nombre de Alvaro Cunqueiro, sin olvidar por ello a otros autores de gran altura como al novelista Blanco Amor, los poetas Manuel María, Novoneyra y Méndez Ferrín, al autor de la célebre *Longa noite de pedra* Celso Emilio Ferreiro, y un largo etcétera.

Actualmente la literatura gallega, aunque ignorada e infravalorada (como lo es Galicia en general), es un producto plenamente maduro, en cuanto a su calidad se refiere, ofreciendo un nivel equiparable a cualquier otra literatura normal en el mundo.

Arte: El concepto de «arte gallego» puede prestarse a equívocos, pero ello no impide que, dentro de unos límites, podamos hablar con pleno sentido de un arte y de unas obras de arte gallegos. Precisamente en nuestros días estos conceptos se hallan sometidos a revisión.

De la prehistoria podemos destacar, en primer lugar, los campos de mambas megalíticas, dispersos por todo el país. En un período posterior se nos muestra la Cultura de los Castros, etapa fundamental que con sus motivos y técnicas sigue ejerciendo influencia hasta nuestros días; igualmente la pintura rupestre, llamativa por su abundancia y por los dibujos enigmáticos, y los petroglifos de difícil datación.

El Románico se desenvuelve con fuerza en Galicia, llegando a identificarse plenamente con la sensibilidad autóctona. El Camino de Santiago y esta misma ciudad, que se constituye en centro de irradiación cultural, serán fundamentales en este desarrollo. El Gótico se desarrolla preferentemente en las ciudades donde residen las Ordenes Mendicantes y en las ciudades donde a partir de este momento se desarrolla la nueva burguesía.

Tras dos siglos en los que el centralismo impone sus modelos, tiene lugar lo que suele considerarse como la máxima expresión del arte gallego: el Barroco. Por un lado la Iglesia, rica y poderosa, con las grandiosas obras tanto urbanas como rurales, catedrales, monasterios, conventos, iglesias, que dan evidencia del poderío de este estamento, por otro lado la nobleza y cierta burguesía, que edifican los «pazos» de carácter y finalidad rurales, pero de gran riqueza igualmente, han elevado a su máximo esplendor el Barroco gallego. Pueden citarse como ejemplos

más notables la Catedral de Santiago de Compostela, los monasterios de Celanova, Oseira, Sobrado dos Monxes, Monfero, etc. También son de esta época los tan característicos y populares «cruceiros» y «petos das ánimas», expresiones ciertamente populares de una gente tradicionalmente creyente a la que la Iglesia supo aprovechar e imponer, no sin dificultades, su ideología.

El siglo XX puede dividirse en tres períodos marcados por la guerra civil y la «longa noite de pedra». La primeras décadas del siglo conocen un movimiento de renovación artística que supera el romanticismo y el realismo, a veces no exento de folklorismo, del siglo XIX. Pero este nuevo arte de vanguardia se verá sorprendido por la guerra. Así un segundo período será el arte gallego en la emigración. A partir de los años 70 se inicia un nuevo (segundo) movimiento de renovación, que trata de expresar y revitalizar la identidad gallega sin someterse a clichés y estereotipos que supongan ataduras. El artículo destaca en especial el desarrollo de las artes plásticas en los últimos años y finaliza poniendo de manifiesto las dificultades que, por el contrario, atraviesa el arte popular.

Langue: Cet article se base sur l'affirmation de la réalité de la langue galicienne comme véhicule de communication d'un peuple parfaitement défini historiquement comme nation, et explique l'échec linguistique de cette langue dû à un échec politique préalable. Ce dernier remonte au XIVE siècle et à la victoire d'Henri de Trastámara qui provoquera l'entrée d'une noblesse étrangère en Galice en imposant sa langue. Cette politique d'imposition linguistique se poursuivra avec les Rois Catholiques et la maison d'Autriche, et elle s'accroîtra avec les Bourbons. Quelques penseurs rationalistes du XVIIIe (Feixó, Cornide, Sarmiento) surmontent les préjugés et donnent naissance à une nouvelle mentalité qui donnera ses fruits au XIXe siècle avec les débuts de la récupération de l'identité galicienne, mouvement qui se caractérise par son rapport étroit avec les classes populaires et qui établit les fondements du nationalisme galicien moderne.

Le conflit linguistique galicien présente des caractéristiques particulières et ne doit pas être assimilé à des schémas qui pourraient être valables pour d'autres cas. Il est certain que le galicien est parlé par une grande partie de la population (80% selon les données officielles). Mais s'il est vrai que tout conflit linguistique relève de l'économie et de la politique, dans le cas galicien il faut tenir compte du contexte spécifique colonial de la Galice, l'imposition de l'espagnol au niveau officiel, l'utilisation qualitativement différente d'une langue ou de l'autre (marginalisation du galicien), et le fameux «complexe d'infériorité» galicien, qui n'est que l'effet — et non la cause — de la mainmise historique de l'espagnol intériorisé.

L'auteur revient à l'actualité et analyse en détail la nouvelle législation linguistique, elle critique sévèrement la coofficialité illusoire et accuse le fait que dans le fond on maintient la même philosophie assimilationniste des lois franquistes des années 70 qui laisse intacte la supériorité de l'espagnol et relègue la langue galicienne aux fonctions inférieures. Elle refuse le bilinguisme comme

alternative et constate que la poussée de normalisation du galicien vient, non des faveurs légales, mais de la pression exercée par les classes populaires, politiquement nationalistes, socialement démocratisatrices, consciemment patriotiques.

Littérature: L'épanouissement de la littérature galicienne médiévale se produit entre la fin du XIIe siècle et la moitié du XIV: 200 poètes connus et plus de 2000 compositions conservées témoignent de cet essor. Les chansons d'amour, d'ami et satiriques représentent les trois principaux genres poétiques, mis à part les textes juridiques, hagiographiques, historiques, didactiques ou romanesques en prose. C'est avec l'imposition progressive de l'espagnol, dérivée de la soumission économique et politique de la Galice, à partir du XIVe siècle que la littérature galicienne décroît, et elle ne se récupérera qu'au XIXe siècle.

Le développement de la littérature galicienne moderne est parfaitement symétrique à la récupération du sentiment patriotique et à la formation d'une idéologie nationaliste, mais cependant avec une qualité et originalité supérieures au progrès de la conscience nationale dans le reste de la société. En 1853, Xoán Manuel Pintos publie *A gaita gallega*, premier livre galicien du «Rexurdimento», où il fait une défense chaleureuse de la langue et une claire dénonciation de la situation économique. Rosalia de Castro, en réagissant face à sa double marginalisation en tant que femme et en tant que galicienne, Manuel Curros Enríquez, républicain et anti-impérialiste, et Eduardo Pondal, poète patriotique qui essaie de récupérer le passé historique et retourner aux sources nationales, peuvent être considérés comme les personnages les plus remarquables de cette période.

Vers 1916, année de la création des «Irmandades da Fala», apparaît un vaste mouvement littéraire qui, pendant les années suivantes, jusqu'à la guerre, s'efforcera d'étendre la littérature à tous les genres et à tous les domaines, en assimilant les courants les plus rénovateurs et d'avant-garde, en traduisant au galicien d'importantes oeuvres de la littérature étrangère et en resserrant aussi les liens avec la culture portugaise. Nombreux sont les auteurs illustres de cette période (Castelao, Risco, Otero, Pedraio, Manuel Antonio, Amado Carballo, Cabanillas), ainsi que plus tard, dans la période qui suit la guerre et la nouvelle répression du galicien ceux qui ont écrit de l'exil comme à l'intérieur; parmi eux nos pouvons citer Alvaro Cunqueiro, sans oublier pour autant d'autres auteurs de grande importance comme le romancier Blanco Amor, les poètes Manuel María, Novoneyra et Méndez Ferrín, l'auteur de la célèbre *Longa noite de pedra* Celso Emilio Ferreiro, et un long etcétéra.

Actuellement la littérature galicienne, quoiqu'ignorée et sous-valorisée (comme l'est la Galice en général), est un produit pleinement mûr, quant à sa qualité, offrant un niveau comparable à celui de toute autre littérature normale dans le monde.

Art: Le concept d'«art galicien» peut prêter à équivoque, mais cela ne nous empêche pas de pouvoir parler, dans certaines limites, d'un art et d'oeuvres d'art galicien dans le vrai sens du terme. Précisément de nos jours ces concepts sont soumis à révision.

De la préhistoire nous pouvons remarquer, en premier lieu, les champs de monticules mégalithiques, dispersés dans tout le pays. Dans une période ultérieure nous voyons la Culture des Castros, étape fondamentale qui avec ses motifs et ses techniques continue d'exercer son influence jusqu'à nos jours; de même que la peinture rupestre, frappante par son abondance et par les dessins énigmatiques, et les pétroglyphes de difficile datation.

L'art Roman se développe avec vigueur en Galice, et parvient à s'identifier pleinement avec la sensibilité autochtone. Le Chemin de Saint Jacques et la ville du même nom qui constitue le centre de rayonnement culturel, joueront un rôle fondamental dans ce développement. L'Art Gothique s'épanouit principalement dans les villes où résident les Ordres Mendiants et dans celles où à partir de ce moment la nouvelle bourgeoisie prend de l'importance.

Après deux siècles où le centralisme impose ses modèles, apparaît ce que l'on considère la plus grande expression de l'art galicien: le Baroque. D'une part l'Eglise, riche et puissante, avec ses oeuvres grandioses, tant urbaines que rurales, cathédrales, monastères, couvents, églises, qui mettent en évidence le pouvoir du clergé, d'autre part la noblesse et une certaine bourgeoisie, qui construisent les «pazos» à la finalité et au caractère ruraux, mais également d'une grande richesse, ont élevé le Baroque galicien à sa plus haute splendeur. Nous pouvons citer comme exemples les plus remarquables la Cathédrale de Saint Jacques de Compostelle, les monastères de Celanova, Oseira, Sobrado dos Monxes, Monfero, etc. De cette époque sont aussi les «cruceiros» et «petos das ánimas» si caractéristiques et populaires, expressions certes populaires de gens traditionnellement croyants auxquels l'Eglise sut imposer, non sans difficultés, son idéologie.

Le XXe siècle peut se diviser en trois périodes marquées par la guerre civile et la «longa noite de pedra». Les premières décennies du siècle connaissent un mouvement de renouveau artistique qui dépasse le romantisme et le réalisme, parfois non exempt de folklorisme, du XIXe siècle. Mais ce nouvel art d'avant-garde sera surpris par la guerre. Ainsi la seconde période sera celle de l'art galicien dans l'émigration. A partir des années 70 commence un nouveau (second) mouvement de renouveau, qui essaie d'exprimer et de revitaliser l'identité galicienne sans se soumettre à des clichés et des stéréotypes qui impliquent des assujettissements. L'article met spécialement en évidence le développement des arts plastiques ces dernières années et conclut en soulignant les difficultés auxquelles doit faire face, par contre, l'art populaire.